

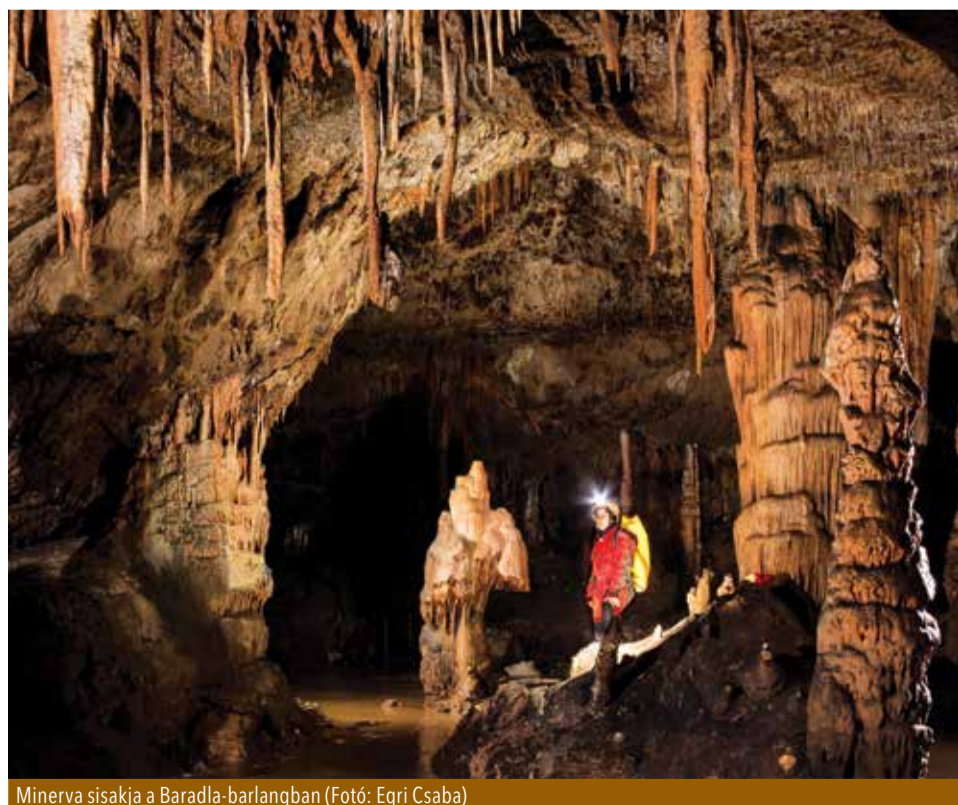
Természetvédelmi célkitűzések, stratégiák az Aggteleki Nemzeti Parkban

Történeti kitekintés

Az Aggteleki Nemzeti Park 36 éves múltja tekint vissza. A történet az 1978-as Tájvédelmi Körzettel történt nyilvánítással vette kezdetét. Az északi erdőtümbök legértékesebb és egyben legértékesebb területei méltán váltak egy évvel később nemzetközi jelentőségű (UNESCO) Bioszféra Rezervátummá. Nemzeti parki rangot 1985. január 1-től kapott, kibővített területtel. A védettség indoka és célja, hogy védje és őrizze meg a táj jellegzetes arculatát és természeti értékeit, különösen a jellegzetes karsztos formakincset (töbröket, víznyelőket, sziklaalakzatokat, szurdokvölgyeket, barlangrendszerket), a forrásokat, tavakat és természetes felszíni vízfolyásokat, a jellegzetes karsztvegetációt (a karsztbokorerdőket, a magashegységi fajoknak is otthont adó erdőket), a hegyi kaszálókat és a mocsárréteket, valamint ezen élőhelyek természetes növény- és állatvilágát.

Az Aggteleki- a Szlovák-karszt barlangvilágát a két ország közös felterjesztése alapján az UNESCO Világörökség Bizottsága 2005. december 6-án, Berlinben tartott ülésén a Természeti Világörökség részévé nyilvánította. Ezt a címet azzal érdemelte ki, hogy az Aggteleki- és a vele természetföldrajzi egységet képező Szlovák-karszt felszín alatti világa változatos eredetű, morfológiájú és ásványvilágú 712 ismert barlangjával a mérsékelt övi közép-hegységi karsztosodás egyik legkiemelkedőbb és legösszetettebb képviselője. A Baradla-Domica-barlangrendszer a mérsékelt égöv leghosszabb cseppkődiszes aktív patakos barlangja, míg a Szilicei-jégbarlang a mérsékelt égöv legalacsonyabban fekvő jegesbarlangja. A karsztvidék kiterjedt felszín alatti világa több mint 500 barlanglakó és barlangkedvelő állatfajnak nyújt élőhelyet, köztük endemikus és elsőként innen leírt fajoknak is. A terület barlangjai a pliocén sztratigráfiában európai jelentőségű őslénytani lelőhelyeket foglalnak magukba és legalább 35 000 évet átfogó őskori kultúrák sorozatát őrzik. A felszín alatti világ kiemelkedő tudományos és esztétikai értékeit jelentős felszíni, növény- és állati érdekességek, értékek egészítik ki.

A Baradla-barlang ugyanakkor nagy kiterjedésű föld alatti vizes élőhely is, ezért 2001-ben felvétel nyert a felszíni vízgyűjtővel együtt a „Ramsari-területek” néven ismert kiemelkedő jelentőségű vizes élőhelyek közé. Az Aggteleki-karszt és a Bódva-völgy emellett nemzetközi jelentőségű madárélőhely (IBA), különleges madárvédelmi terület (HUAN10001) és kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület (HUAN20001) is.

Minerva sisakja a Baradla-barlangban (Fotó: Egri Csaba)

Összefoglaló adatok

Az eltelt majd 30 év alatt, több határmódosítást követően a nemzeti park területe 20244 hektárra gyarapodott, amelyet a Bódva folyó völgye két jól elkülönülő részre tagol: északnyugaton az Aggteleki-karsztra, délkeleten a Rudabánya-Szalónai-hegységre.

Alapvetően erdős tájról van szó, a nemzeti park területének 77%-át fás vegetáció borítja. A füves

Gergés-lápa (Fotó: Virók Viktor)

élőhelyek aránya 14%, míg a művelt területek (szántók, gyümölcsösök, szőlők) együttes részese-dése nem éri el a 10%-ot.

A terület 90%-a állami tulajdonban van, és ennek felén az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság a vagyongazdálkodó.

Természeti értékek

Földtani értékek

A terület legfontosabb földtani értékeit a barlangok, a felszíni és felszín alatti karsztformák képviselik. Jelenleg a szlovákiai oldalon 1140, a magyarországi részen pedig 280 barlang ismert.

Legismertebbek a folyóvizes eredetűek, amelyek nagy részét a vízáró kőzetekből felépülő térségekről érkező, a mészkőterület peremén kialakult víznyelőkön át mélybe jutó vízfolyások oldó és a szál-

lított hordalék koptató hatása alakította ki. Számos barlangban egész éven át, másokban csak olvadáskor, vagy nagy mennyiségű csapadék lehullásakor vannak vízfolyások. Legtöbbjük azonban a karszfejlesztés eredményeként inaktívra vált. A térség értékét növelik a fennsíkokon kialakult, függőleges aknabarlangok, a zombolyok, illetve a vízzel teljesen kitöltött, úgynevezett freatikus üregesedések.

A különböző kialakulásmódú barlangjárak alakjában, méretében, térbeli elhelyezkedésében

is tükröződik. Az egyszerű vagy elágazó, esetleg több szintben elhelyezkedő, gyakran labirintusos járatok falát kisebb-nagyobb oldásformák törlik meg. Hasonló változatosság jellemzi a barlangok ásványkitöltését is: a hatalmas felületeket borító, különböző alakú, méretű és színű álló- és függő-cseppkövek, zászlók, lefolyások, görbecseppkövek, cseppkőmedencék, mésztufagátak és egyéb cseppkőformák mellett barlangi gyöngyök, aragonitbokrok, borsókőféleségek, kalcitlemezok, hegyitej díszítik a járatokat, amelyekhez egyes helyeken ritkán jégképződmények is társulnak.

A helyszín legjelentősebb barlangja a határon átnyúló hálózattal rendelkező, sztalagmitokkal és sztalaktitokkal – álló és függő cseppkövekkel – gazdagon díszített Baradla-Domica-barlangrendszer, amely az egyik legjellemzőbb példája a mérsékelt égöv aktív patakos barlangjainak. A barlangrendszer 7 km hosszúságú főfolyosója elsőrangú feltárása a triász Wettersteini, Steinalmi, és Guttenteini Mésző Formációknak, ahol hét, a különböző zátony és lagúna fációséket képviselő, jellegzetes alga, csiga, ammonitesz, brachiopoda és crinoidea maradványokat tartalmazó szelvényt földtani alapszelvényre nyilvánítottak – tudásunk szerint ezek a világ egyetlen barlangi alapszelvényei.

A kisebb barlangokba, hasadékokba és őskarsztos üregekbe lerakódott üledékek gazdag, a földtörténet középső-pleiocén korszakától a felső-pleisztocénig terjedő korú gerinces maradványokat őriztek meg. Különös jelentőségük az Esztramos 23-as lelőhelyének leletei, amelyek az Északi-Kárpátok középső- és felső-pleiocén, valamint alsó-pleisztocén jellemző fajait tükrözik, s amelyekre, illetve egyéb magyarországi barlangi lelőhelyekre alapozva egy Európában egyedülálló mikrosztratigráfiai sorozatot lehetett felállítani. A nemzetközileg elfogadott középső-pleiocén „estramontinum” gerinces biosztratigráfiai emelet erről a helyről nyerte a nevét, és a 7. lelőhely a pliocén és pleisztocén sztratigráfiai határ nemzetközi referencialelőhelye.

A felszíni karsztformák a mérsékelt övi közép-hegységi karsztosodás minden jellegzetes elemét magukba foglalják, melyek kiváló lehetőséget nyújtanak a felszíni és a felszín alatti karszfejlesztés

összefüggéseinek tanulmányozásához. Felszíni karsztjelenségek közül a térségben megtalálhatók a dolinákkal tagolt karsztfennsíkok, a töbörösorsos karsztvölgyek, uvalák, dolinatavak, kifejtett karrmezők, több kilométer hosszúságú szűk és mély mészkőszurdokok, a nemkarsztos térszínekről érkező vizeket a mélybe vezető víznyelős vakvölgyek. A felszín alatti vizeket 230 állandó és időszakos karszforrás vezeti a felszínre.

Vegetáció, flóra

A terület klímaazonálisan erdős jellegű, nagyobb részt a gyertyános-tölgyesek, kisebb részt a cseres-tölgyesek régiójába esik. Az általános éghajlati viszonyok között kifejlődött klímaazonális társulásoktól jelen-

Kakasmandikó (Fotó: Virók Viktor)

tős eltéréseket figyelhetünk meg, melyek a lokális mezo- és mikroklimának, az alapkörzet eltéréseinek és a talajtani adottságoknak köszönhetőek.

Az északi oldalakon, hűvös töbröoldalakban extra-azonális bükkösök alakultak ki. Szűk, többé-kevésbé meredekfalú völgyekben szurdokerdő-fragmentumokat találhatunk, melyek nem tipikus kifejlődésűek, völgyeink nyitottsága és rövidsége miatt. A meredek kőkibúvásos letöréseket töredékes megjelenésű sziklaerdő foltok borítják, a meleg sziklás gerinceken hársas-körísest találunk, legnagyobb kiterjedésben a Fertős-tető környékén és a Nagy-oldalon. A meleg, déli oldalakon, mélyebb termőréteggel talajon meglekvedelő tölgyesek, a sziklásabb, sekélyebb talajú részeken sziklagyeppekkel, lejtősztyepp foltokkal váltakozó molyhos-tölgyes bokorerdők élnek.

A patak- és folyóvölgyeket puhafa ligeterdő maradványok, kisebb foltokban égerligetek és bokorfüzesek szegélyezik. A patakvölgyekben még mindig viszonylag nagy kiterjedésű mocsárrétek, magassásosok és magaskórósok jellemzőek. Az Aggtelektől délre elterülő Kavicsbát víznyelőinek környékén gyakori növénytársulások a völgycsillagos-hársasok, valamint a fedett karszt savanyú talaján foltokban megjelenik a savanyú tölgyes.

A nemzeti park területe és az azt övező táj az őskortól lakott, az emberi ott-tartózkodás legkülönbözőbb jeleit őrizi. Az antropogén átalakító tevékenység tanúja az irtásokon létrejött jelentős kiterjedésű a származék- és féltérzetes másodlagos társulások – mezofil és közepesen száraz rétek, sztyepprétszerű gyeppek, fenyérszerű borókások és csarabosok.

A flóra nagyfokú változatossága egyrészt a sajátos karsztos felszínnek és a szélsőséges mikroklimatikus feltételeknek köszönhető, másrészt a terület biogeográfiai helyzetéből adódik. Az Északi-középhegység flórávidékének (*Matricum*) legészakibb, önálló flórajárása a *Tornense*, mely a Pannóniai flóratartomány (*Pannonicum*) északi peremén a Kárpáti flóratartománnyal (*Carpathicum*) határosan helyezkedik el. A Kárpátok közelségéből adódik, hogy a növényzet sokkal több magasabb hegyvidékre jellemző elemet tartalmaz, mint ahogyan azt a terület magassága és inkább dombvidéki jellege alapján várhatnánk. Ilyen pl.

az ikrás fogasír (*Cardamine glanduligera*), a fehér acsalapu (*Petasites albus*), a sugár kankalin (*Primula elatior*), a karcsú sisakvirág (*Aconitum variegatum subsp. gracile*), a kövi szeder (*Rubus saxatilis*), a havasi ribiszke (*Ribes alpinum*), a havasalji rózsza (*Rosa pendulina*). Szigetszerűen, ritkaságként néhány északi, magashegységi faj fordul elő, köztük több bennszülött is. Az Esztramoson ilyen endemikus alfaj például a korai fehérszegfű (*Dianthus plumarius subsp. praecox*). Ugyanakkor a száraz, meleg, meredek-sziklás, déli kitettséggű oldalakon a szubmediterrán területekhez hasonló feltételek érvényesülnek és váltakozva a lankásabb részek kontinentális erdőssztyepp-növényzetével erős pannon befolyásról is árulkodnak. A tornai vértő (*Onosma tornense*), az osztrák sárkányfű (*Dracocephalum austriacum*), a pusztai árvalányhaj (*Stipa joannis*), a csinos árvalányhaj (*Stipa pulcherrima*), a sárga-, a borzas és az árlevelű len (*Linum flavum*, *Linum hirsutum*, *Linum tenuifolium*), a szürke aszat (*Carduus collinus*), a tavaszi hérics (*Adonis vernalis*), a leánykökörcsin (*Pulsatilla grandis*) és a piros kígyószisz (*Echium russicum*) e területek jellemző növényei.

Külön kell szólni az elsavanyodott talajú Kavics-hátról, ahol a nyugat-európai Heide-vegetációhoz sokban hasonlító növényzet él, olyan fajokkal, mint a csarab (*Calluna vulgaris*), festő rekettye és sváb rekettye (*Genista tinctoria*, *Genista germanica*).

Az irodalmi és recens kutatási eredmények alapján az Aggteleki Nemzeti Park edényes flórája több mint 1200 fajból áll. A területen 10 fokozottan védett (illatos csengettyűvirág (*Adenophora liliifolia*), széleslevelű harangvirág (*Campanula latifolia*), hosszúfüzű harangvirág (*Campanula macrostachya*), boldogasszony papucs (*Cypripedium calceolus*), korai fehérszegfű (*Dianthus plumarius subsp. praecox*), osztrák sárkányfű (*Dracocephalum austriacum*), bíbor sallangvirág (*Himantoglossum jankae*), borsóképű lednek (*Lathyrus pisiformis*), tornai vértő (*Onosma tornense*), gömbös kosbor (*Traunsteinera globosa*) és 192 védett növényfaj ismert.

Bíbor sallangvirág (Fotó: Farkas Tünde)

Fauna

A nemzeti park területének változatos geomorfológiája, sokszínű növénytakarója és a területet érő összetett állatvilág hatására a fauna gazdagságát eredményezik. A felszíni állatvilág mellett a föld mélye is különlegességeket rejt. A terület egyedi élőhelyei a barlangok, ahol az egyedi életkörülményekhez meglepően sok állatfaj alkalmazkodott. A karsztvidék az egyik legészakibb terület Európában, ahol még vannak valódi troglobiont állatok, például a barlangi vakrág (*Niphargus aggtelekiensis*), a barlangi ászka (*Mesoniscus graniger*) vagy a magyar vakfutrinka (*Duvalius hungaricus*). A barlangokhoz szorosan kötődő, oda önszántukból behúzódnó ún. troglóphil fajok között kiemelt jelentőségűek a denevérek. A nemzeti parkban 24 denevérfaj előfordulásáról vannak adataink. A fajok között kiemelkedő jelentőségű a fokozottan védett kereknyergű patkósdenevér (*Rhinolophus euryale*) állománya, melynek telelő kolóniái szinte kivétel nélkül a nemzeti park területén maradtak csak fenn hazánkban.

Török fürdő a Baradla-barlangban (Fotó: Egri Csaba)

A felszín nagy részét borító erdőtürsülások márdárvilága igen gazdag. Az erdőben és gyümölcsösökben valamennyi hazai harkály-fajjal találkozhatunk. Hazánkban egyedül az Aggteleki-karszton van a fajdfélék közé tartozó császármadárnak

Nagy nyárfalepke (Fotó: Huber Attila)

(*Bonasia bonasia*) stabil állománya, ez a terület egyik legjelentősebb madártani értéke. A terület nagyvadakban gazdag. A nagytestű növényevők jelenlétének hatására a háborítatlan területeken kis számban a farkas (*Canis lupus*) és a hiúz (*Lynx lynx*) is megtalálják létfeltételeit. Az idős, holt faanyagban gazdag erdőben, a korhadékon kiemelkedően változatos életközösségek alakultak ki, különösen magas a csigák, és a velük táplálkozó futóbogarak száma. Az idősebb erdőállományokhoz ritkább cincérfajok előfordulásai kötődnek.

A felhagyott szőlőhegyek és töbros fennsíkok félszáraz gyeptársulásai a nappali lepkék paradicsoma. Tavasztól őszi gyönyörködhetünk a virágokon billegő apró boglárkalepkékkel, tűzlepkékkel, csüngőlepkékkel, tarkalepkékkel. Utóbbiak közül kiemelkedő a magyar tarkalepke jelentős állománya. Ez a lepke a karszt és a Balkán közötti állatvilág-rajzi kapcsolatok egyik jellegzetes példája, akár csak több, elsősorban többgyepepekben élő egyenes szárnyú, mint az ál-olaszsáska (*Paracaloptenus caloptenoides*) vagy az erdélyi kurtaszárnyú-szöcske (*Pholidoptera transsylvanica*).

A sziklás déli kitettséggű bokorerdők mediterrán elterjedésű madárfaja a bajsos sármány (*Emberzia cia*), melynek legnagyobb hazai állománya a nemzeti parkban él. Különösen ezeken az élőhelyeken látványos a napon sütőkéző hullók: gyíkok, siklók jelenléte.

A patak völgyek üde, fátlan vegetációkomplexei is bővelkednek értékes fajokban. A gerinctelenek közül különösen a lepke, egyenesszárnyú és csiga-

Magyar tarkalepke (Fotó: Huber Attila)

fauna emelhető ki. A gazdag rovarvilágát biztosítja a rejtett életmódú haris (*Crex crex*), a bokrok tetején őrködő töviszúró gébicsek (*Lanius collurio*), vagy a településekről kijáró fehér gólyák (*Ciconia ciconia*) táplálékát.

A föld mélyéről előbukkanó források számos patakot táplálnak. A karsztforrások kifolyóinak jellegzetes lakói a tegzesek, planáriák, itt fejlődnek a nemzeti park címerállatának, a foltos szalamandrának (*Salamandra salamandra*) az utódai is. A patakok és a Bódva halfaunája rendkívül gazdag, több kiemelkedően értékes halfaj – tiszai ingola (*Eudontomyzon danfordii*), petényi márna (*Barbus meridionalis*) – jelentős állományával. Jellegzetes víztestek a karszt kis kiterjedésű dolinatai, melyeknek elsősorban gerinctelen állatvilága érdemel említést, például a lápi szitakötő (*Leucorrhinia pectoralis*).

Természetvédelmi célkitűzések és stratégiák

A természetvédelmi rendeltetéshez kapcsolódó célkitűzések megvalósítása, a számos nemzetközi cím, elismerés és a hozzájuk kapcsolódó kötelezettségeknek való megfelelés összehangolása, a kiemelkedő egyetemes érték megőrzése nagy felelősséget jelent. A területen élők, gazdálkodók érdekeinek és a természetvédelmi célkitűzések közös nevezőre juttatása nem mindig egyszerű. Hazai jogszabályi kötelezettség alapján a nemzeti park területére természetvédelmi kezelési tervnek, ezen felül a világörökségi területekre világörökségi kezelési tervnek kell készülnie. Ezekben a természetvédelmi célkitűzések, a megvalósításukhoz szükséges stratégiák és konkrét kezelési javaslatok, előírások kerülnek összegyűjtésre.

Az Aggteleki Nemzeti Park szerencsés helyzetben van a világörökségi területtel való átfelelés miatt, hiszen a készülő természetvédelmi kezelési terv egyben világörökség kezelési terv is lesz, amely különös hangsúlyt fektet az Aggteleki-karszt barlangjainak, a hozzá kapcsolódó felszíni karsztformáknak és a velük szoros kapcsolatban álló élővilágnak, mint kiemelt egyetemes értéknek a megőrzésére.

A hazai és nemzetközi kötelezettségeknek való megfelelő garanciái az érvényben lévő természetvédelmi jogszabályok, valamint az állami tulajdonban lévő területeken a nemzeti park igazgatóság-hoz delegált vagyongazdálkodási jogok adják. Az állami tulajdon képező barlangok kizárólagos kezelője az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság. Jogait nem feladataiból adódóan, „hagyomány” alapján gyakorolja, azt a Magyar Államkincstárral 2005-ben kötött vagyongazdálkodási szerződés alapozza meg. Az Aggteleki-karszt és a Szlovák-karszt érintetlenségét, változatlan formában történő megőrzését a

barlangok általános védelme és a felszín védettségétől és tulajdonviszonyaitól független, kizárólagos állami tulajdonjoga garantálja.

A jogszabályban kihirdetésre kerülő, egyben betartatható természetvédelmi kezelési terv egyfajta „alaplúként” hozzájárul a természetvédelmi célkitűzések megvalósításához. A területen gazdálkodók és egyéb gazdasági tevékenységet folytatók számára ugyanakkor egy kiszámítható, megismerhető feltételrendszert biztosít.

A természetvédelmi kezelési tervben megfogalmazott legfontosabb célkitűzések és stratégiák a következők.

- A Világörökség szempontjából kiemelkedő egyetemes érték részét képező barlangi ökoszisztémák esetében a fényhiányos állapot lehető legteljesebb fenntartása, a külső eredetű (emberi) organikus szennyeződések megakadályozása. A felszíni vízgöyjtőn az optimális mikroklímátikus és lefolyási viszonyokat biztosító természetes vegetáció és a hozzá kapcsolódó élővilág megőrzése.
- Az edafikus-mikroklímátikus meghatározottságú élőhelyek, a töbrosok, sziklaképződmények és a rajtuk élő vegetáció, valamint a védett geológiai feltárások, a természetközeli állapotban lévő források érintetlenségének biztosítása.
- A fokozottan védett természeti területeken kizárólag természetvédelmi célú, az egyéb területeken e célokkal összhangban lévő beavatkozások végrehajtása a karsztra

A Haragistya-Lófej erdőrezervátum (ANP Füzetek XI.)

jellemző mozaikosság megőrzése érdekében. A természetes vegyes korosztály-összetételű, megfelelő mennyiségű holtfát tartalmazó, honos fafajú erdők megőrzése, illetve helyreállítása, a kiemelkedő egyetemes érték vízgöyjtőjén lévő megfelelő mikroklímátikus és lefolyási viszonyok, és egyedülálló fajgazdagság biztosítása. A tájidegen fafajú erdők természetközeli alakítása, a monokultúrák felszámolása.

- A hagyományos gazdálkodás által kialakított és fenntartott fajgazdag kaszálók, legelők, gyümölcsösök diverzitásának megőrzése. A gyepes élőhelyekhez kötődő értékek [pl. tornai vértő (*Onosma tornense*), osztrák sárkányfű (*Dracocephalum austriacum*), nagy tűzlepke (*Lycaena dispar*), vérfű hangyaboglárka (*Maculinea teleius*), haris (*Crex crex*) stb.] megőrzése érdekében, ezen élőlények életmenetét figyelembe vevő gyepkezelési (kaszálási/legeltetési) időpontok megválasztása mellett, a szukcesszió előrehaladását megakadályozó, a felhalmozódott fűavart eltávolítását szolgáló módszerek alkalmazása.
- A természetes élővilágot veszélyeztető idegen, invázió fajok és nem őshonos gyomfajok visszaszorítása.
- A tájképi és kultúrtörténeti értékek fennmaradásának érdekében a tájkép átalakításával járó tevékenységek tiltása.
- Az oktatási és bemutatási feladatok terén cél a látogatók tájékoztatását és tájékozódását szolgáló egységes belső információs táblarendszer kiépítése. Tájékoztató és ismeretterjesztő (nyomatott és elektronikus) kiadványok biztosítása a célközönség részére; széles körű oktatási tevékenység megvalósítása, hatékony tájékoztatás tervszerű PR-tevékenységgel. A térségi és határon túli partnerségi kapcsolatok kiépítése, ápolása, illetve a partnerségre alapozó programok megvalósítása.

Ezen célkitűzések megvalósítása csak a különböző érzékenységgű élőhelytípusokra lebontva, konkrét ingatlanvilágvantartási helyrajzszámokhoz igazítva, a területen gazdálkodók bevonásával, a természetvédelmi célú kezelések végrehajtását támogatva, szükség esetén kompenzációs intézkedések alkalmazásával képzelhető el.

Összeállította: Farkas Roland, Farkas Tünde, Gruber Péter

A Bükki Nemzeti Park kezelési tervéről

A Bükki Nemzeti Park védetté nyilvánítása óta eltelt 38 év kutatási eredményeire, tapasztalataira építve elkészült a nemzeti park kezelési terve. A kezelési terv jogszabály által előírt formai és tartalmi követelmény alapján készült. Alapja (A-fejezet) az a több száz oldalas dokumentáció, amelyet az elmúlt évtizedek során számos szakterület (jog, geológia, hidrológia, botanika, zoológia, erdszet, oktatás, turisztika) szakemberei állítottak össze. Ebben a dokumentációban található meg minden olyan alapinformáció, amely a nemzeti park területi, jogi, geológiai, hidrológiai, biotikai adatait tartalmazza. Ez alkotja a gerincét a részletes kezelési tervnek (B-fejezet), amely meghatározza, hogy a nemzeti park értékeit milyen tevékenységek segítségével, vagy éppen korlátozásával lehet megőrizni, bemutatni, kutatni vagy azokkal gazdálkodni. A részletes kezelési terv jogszabályi szintre emelése meghatározó iránymutató lesz a nemzeti parkban végezhető tevékenységek jövőbeni szabályozása szempontjából. A részletes kezelési terv mellékletét azok a térképek képezik, amelyek segítségével a kezelési tervben foglaltak jobban értelmezhetők, területileg beazonosíthatók.

A részletes kezelési terv alapján írt C-fejezet jogszabályi megjelentetésének előfeltétele, hogy minden érintett szervezet, tulajdonos, kezelő megismerhesse a benne foglaltakat, véleményét kifejtse azzal kapcsolatban. Ennek érdekében egyeztető tárgyalást, a terveket bemutató fórumot kell szervezni. Jelen cikk is ezt a célt szolgálja, ezért a C-fejezet megírásának irányelveit és a nemzeti park Alapító Okiratában foglalt rendelkezésének elérése szempontjából legfontosabb részeit mutatjuk be.

Az Alapító Okiratban foglaltakkal összhangban meg kellett határozni a nemzeti park hosszú távú természetvédelmi célkitűzéseit, amelyek eléréséhez megfogalmaztunk stratégiákat és konkrét kezelési eljárásokat. Meg kellett határozni a megőrzendő természeti értékek, területek és tájak körét, valamint azokat a tevékenységeket (gazdálkodás, bemutatás, oktatás és kutatás), amelyek az értékek egyfajta hasznosítását, fejlesztését szolgálják.

A természeti értékek, területek és tájak köréhez a Bükk felszíni formakincsei, földtani képződményei, karsztformái, barlangjai, felszíni és felszín alatti vizei, forrásai mellett az épített és egyéb kultúrtörténeti értékek, régészeti és őslénytani lelőhelyek is helyt kaptak. Szintén fontos értékek számítnak a települések hagyományos építészeti és tájhasználati arculatának és gazdálkodási formái: az extenzív állattartás, gyepgazdálkodás, hagyományos gyümölcs- és szőlőkultúrák, régi mesterségek. Az értékek körét bővítik a barlangok bejárata körüli védőövezetek, a bükk erdők biológiai és genetikai sokfélesége, köztük a Bükk hegységre legjellemzőbb veszélyeztetett növény- és állatfajok. De az értékek között szerepelnek a fényszennyezés nélkü-

Erdei holdviola (Fotó: Baráz Csaba)

li területek is, amelyek az éjszakai csillagos égbolt látványának megővését biztosítják (Csillagoségbolt-park).

A nemzeti parkban zajló különböző tevékenységeknek közvetve, vagy közvetlenül a természeti értékek megővését kell szolgálnia. Így megfogalmaztuk azokat a természetvédelmi célkitűzéseket, amelyekhez hosszú távon alkalmazkodniuk kell az adott tevékenységi formáknak. Ebből a szempontból a legfontosabbak a gazdálkodás különböző területei, mint a gyepek hasznosítása kaszálással, legeltetéssel, az erdőgazdálkodás természetközeli módszerekkel történő kivitelezése, vagy az őshonos vadfajokon alapuló vadgazdálkodás megvalósítása.

A gazdálkodói tevékenység mellett a bemutatás is egyre fontosabb szerepet játszik a nemzeti park életében. Bemutathatók bizonyos természeti értékek, a nemzeti parkban zajló természetvédelmi tevékenység, de biztosítani kell a rekreációt, üdülést, gyógykezelést, a turizmus-ökoturizmus feltételeit.

A nemzeti parkban zajló oktatási tevékenység célja a környezettudatos magatartás kialakítása, fejlesztése, de a terepi oktatás, bemutatás feltételeit is meg kell teremteni.

Kutatási tevékenység legfontosabb célkitűzése a természetvédelmi kezelések hatásának monitorozása, a kezelési kísérletek tudományos igényű kivitelezése, a természeti értékek feltárását, megismerését, megővését szolgáló kutatások feltételeinek biztosítása és végzése.

A célkitűzések megfogalmazása után ki kellett dolgozni azokat a fő irányvonalakat, stratégiákat, amelyek szükségesek a kitűzött célok eléréséhez. Ez lesz a kezelési tervnek az a része, amely jogszabályi szintű utasításokat fog tartalmazni.

Szalamandra (Fotó: Baráz Csaba)

A természetvédelmi stratégiák közül talán a legjelentősebb a nemzeti park IUCN elvárásoknak megfelelő övezeteinek kialakítása, amely természeti, kezelt és bemutató övezeti kategóriákra tagolódik. A természeti övezetben az elsődleges cél a természeti folyamatok szabad érvényesülésének biztosítása, a természeti értékek megővzése, rekonstrukciója, természetvédelmi célú kezelése. A kezelt övezetben gazdálkodás csak a természeti értékek megővzése mellett végezhető, míg a bemutató övezet elsődleges célja az oktatás és bemutatás. Ahol a természeti értékek megővzése mellett lehetséges, ott természetvédelmi oktató- és bemutatóhelyek létesülhetnek, vagy ökoturisztikai fejlesztések megvalósulhatnak meg.

A stratégia része a földtani képződmények, a karszt- és egyéb formakincs, a földtani alapszelvek, barlangok állapotának megővzése, fenntartása, károsításának megakadályozása, kutathatóságuk, bemutatásuk biztosítása. A források, felszíni vízfolyások, állóvizek természetes állapotának megővzése, fenntartása, a befoglalt források, vízfolyások rehabilitációja, megszüntetett vizes élőhelyek, kisvizek rekonstrukciója, felszíni és felszín alatti vízkészletek szennyeződés elleni védelmének elősegítése. Stratégiai feladat a karsztvíz-használat felülvizsgálata, a felszíni vízfolyások ökológiai vízigényének biztosítása a foglalt források esetében, a forrásmésző kiválások, valamint a képződésükhöz, fennmaradásukhoz szükséges vizet adó források védelme, szükség esetén rehabilitációja.

A gazdálkodás terén a hagyományos extenzív állattartás feltételeinek segítése, az egykori legelők,

Hegyi rétek a Bükk-félszigeten (Fotó: Ragcsák Roland)

fáslegelők rekonstrukciója, továbbá a hagyományos fajtákat őrző, extenzív művelésű gyümölcs- és szőlőkultúrák megővzésének, fenntartásának, és az ott keletkező termékek hasznosításának támogatása. De ehhez kapcsolódik a kultúrtörténeti jelentőségű objektumok megővzése, helyreállítása, bemutatása is.

A legnagyobb kihívást az erdők természetességi állapotának javítása jelenti. Ennek érdekében szükséges az egybefüggő vágásterületek méretének csökkentése, a fokozottan védett területeken faanyagtermelést nem szolgáló, valamint szálaló üzemmód bevezetése, feltételrendszerének segítése és folyamatos alakítása, az eredményeinek monitorozása. A nagyméretű idős fák és a holt faanyag megfelelő mértékű jelenlétének biztosítása, a természetes élőhelyet reprezentáló hagyásfa-csoportok minimális méretét meghatározva, hálózatba szervezett visszahagyásának biztosítása, továbbá a kiemelkedő természeti értékű területek és fajok esetében teljes gazdasági korlátozás érvényesítése.

A stratégia része a vonalas létesítmények felülvizsgálata, felújításának és kialakításának szabályozása, összes hosszúságuk optimalizálása. Ehhez kapcsolódik a meglévő létesítmények földkábellel történő kiváltása, új létesítésű vezeték földkábellel történő megvalósítása.

Ma még területileg elenyésző, de egyre inkább valós problémává duzzadó az idegen honos fajok és özőnnövények jelenléte. Szükséges állományaik pontos felmérése, az irtási módszerek kidolgozása és a meglévő állományok felszámolása.

A stratégia része a nemzeti park területén való közlekedés szabályozása. A természeti és kultúrtörténeti értékek és a természetvédelmi tevékenység bemutatása, tanösvények, bemutatóhelyek létrehozásának támogatása, a természetben történő rehabilitáció, üdülés, gyógykezelés lehetőségének megteremtése, a természetvédelmi kezelési előírásokhoz illeszkedő szakmai és szemléletformáló programok megtartásának biztosítása, továbbá a sporttevékenységek, rendezvények szabályozása.

A természetvédelmi célkitűzések és az ehhez kapcsolódó stratégiák gyakorlati megvalósítása érdekében konkrét intézkedéseket kellett megfogalmaznunk: ezek a természetvédelmi kezelési módok, korlátozások és tilalmak. Ezek egy része nem köthető szokványos, területalapú művelési ágakhoz, nem egy-egy földrészleten (hrs.) belül érvényesíthetők.

Természetvédelmi célkitűzések és stratégiák

A célkitűzések és az eléréséhez szükséges stratégia alapján dolgoztuk ki a természeti értékek megővzésére, fejlesztésére és „használatára” vonatkozó kezelési előírásokat. A Zöld Horizontban most megjelenő cikkünkben – terjedelmi okok miatt – lerövidítve, a teljesség igénye nélkül mutatjuk be a tervezett előírásokat, intézkedéseket.

- **Földtani, felszínalaktani értékek, barlangok, források** védelme érdekében tervezett előírások alapján nem létesíthető új bányatelek, meglévő pedig nem bővíthető. Engedélyhez kötött az ásványok, ősmaradványok gyűjtése. A vízkivétellel érintett források esetében meg kell határozni a forráshoz tartozó vízfolyás ökológiai vízmennyiségét. Külön előírás vonatkozik a forrásmésző képződmények képződéséhez, fennmaradásához szükséges vízmennyiségről, annak biztosításáról. Védőzónát kell kialakítani a források, vízfolyások, víznyelők, töbrök, kistavak és földtani alapszelvek 50 m-es körzetében, ahol vadgazdálkodási létesítmény, szóró elhelyezése tilos. Szintén védőzóna szükséges a barlangok bejárata körül, amelynek nagysága az adott barlangok jellegéhez igazodik majd. A védőzónában erdszeti beavatkozást csak a barlangvédelmi célokkal egyeztetve lehet végezni.

- **Élőhelyek kezelése, fenntartása** érdekében az egyik legfontosabb, megelőző intézkedés az idegenhonos fajok és özőnnövények állományainak felszámolása mechanikus és vegyszeres kezeléssel. A felszíni vízfolyások, források védelmével összhangban áll a vizes élőhelyek (vízfolyásokat kísérő égerligetek és ligeterdők, mocsarak és mocsárrétek, magassárrétek, lápi és partparti magaskórósok, lápok, láperdők és forráslapok, valamint forrásnövényzet) fennmaradásához szükséges vízellátás biztosításának kötelezettsége. Ezeken az élőhelyeken csak természetvédelmi célú kezelés végezhető. A rétek kezelését kaszálással, indokolt esetben, rétenként meghatározott számú ló, marha, szamár, vagy kecske legeltetésével szükséges végezni. A szárazzás a kaszálás vagy legeltetés előkészítését szolgálhatja. A rétek kezelése során rétenként változó térméretű és elhelyezkedésű kezeletlen felületeket kell kijelölni, amelyek kezelési időnyenként változhatnak. A fáslegelők kezelését, fenntartását legeltetéssel, és/vagy kaszálással, indokolt esetben szárazzással lehet végezni.

- **Fajok védelme** szerteágazó, szinte fajoként különböző intézkedéseket kíván. Az előírásokat fajcsoportokra vonatkoztatva és a kezelési terv mellékletében külön táblázatokban, egyes fajokra kidolgozott előírásokkal szabályozzuk.

A kétlétűfajok védelme érdekében a számukra szaporodóhelyeül szolgáló, valamint vonulással érintett nem közútnak minősülő útszakaszokon gazdálkodói korlátozásokat kell elrendelni. A fokozottan védett madarak védelme érdekében szükséges költőhelyeket kell létesíteni és azokat karbantartani. A fokozottan védett állatfajok fészkelő-, szaporodóhelyének megővzése és szaporodásának biztosítása céljából szükség esetén gazdálkodói és látogatói korlátozásokat kell elrendelni a kezelési terv mellékletében meghatározott mértékig. Az egyes denevérfajok védelme érdekében minden egyes fajra külön kidolgozott idő- és térmértékkel ellátott gazdálkodási korlátozásokat kell alkalmazni.

A holt és odvas fához kötődő fajok megővzése érdekében egészségügyi fakitermelés őshonos fajfajokból álló erdőállományokban nem végezhető. A holt faanyaghoz kötődő életközösségek, xilofág rovarok védelme érdekében, a készletezett faanyag a fakitermelést követően április 15-ig szállítható el a területéről. Ezzel párhuzamosan külön előírás vonatkozik az odulakó denevérek élőhelyeire, ahol a fahasználat október 31-ig tilos.

